

УДК 336.29; 338.12 (19)
JEL Z32

Захарін С.В.⁴⁷

Київський міжнародний університет (Київ, Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-1263-8170>

РОЗВИТОК СФЕРИ ТУРИЗМУ, КУРОРТІВ І ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ Й ПЕРСПЕКТИВИ

Проаналізовано стан і динаміку розвитку сфери туристичних послуг України. Наведено оцінку основним явищам і процесам у сфері туризму. Виявлено ключові тенденції розвитку ринку туристичних послуг. Описано окремі аспекти механізму державної підтримки розвитку сфери туризму в Україні. Показано чинники формування туристичного потенціалу України. Обґрунтовано пріоритетні напрями державної політики стимулювання розвитку туризму. Внесено пропозиції щодо вдосконалення інструментів підтримки розвитку сфери туризму.

Ключові слова: туризм, сфера туризму, туристична діяльність, державна політика у сфері туризму, державна підтримка розвитку туризму.

РАЗВИТИЕ СФЕРЫ ТУРИЗМА, КУРОРТОВ И ГОСТИНИЧНОГО ХОЗЯЙСТВА В УКРАИНЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Проанализированы состояние и динамика развития сферы туристических услуг Украины. Дана оценка основным явлениям и процессам в сфере туризма. Выявлены ключевые тенденции развития рынка туристических услуг. Описаны отдельные аспекты механизма государственной поддержки развития сферы туризма в Украине. Выявлены факторы формирования туристического потенциала Украины. Обоснованы приоритетные направления государственной политики стимулирования развития туризма. Внесены предложения по совершенствованию инструментов поддержки развития сферы туризма.

Ключевые слова: туризм, сфера туризма, туристическая деятельность, государственная политика в сфере туризма, государственная поддержка развития туризма.

TOURISM, RESORT AND HOTEL ECONOMY DEVELOPMENT IN UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS

The state of development of tourism services in Ukraine is analyzed. The assessment of certain phenomena and processes in the sphere of tourism is given. The key trends in the development of the tourist services market are identified. Some aspects of the mechanism of state support for the development of tourism in Ukraine are described. Factors of formation of tourist potential of Ukraine are shown. The priority directions of the state policy of stimulation of development of tourism are proved. Proposals were made to improve the tools to support the development of tourism.

Keywords: tourism, sphere of tourism, tourist activity, state policy in the sphere of tourism, state support of tourism development.

---

⁴⁷ *Захарін Сергій Володимирович, доктор економічних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри економіки, підприємництва, менеджменту, Київський міжнародний університет (м. Київ, Україна)*

Актуальність проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Україна має значний туристичний потенціал, однак він, на жаль, використовується недостатньо ефективно. Розвиток сфери туризму і курортів стримується недостатнім рівнем розвитку інфраструктури, невідповідності закладів розміщення світовим стандартам, технологічною відсталістю туристичних операторів, недосконалістю нормативно-правового забезпечення туристичної та курортної діяльності. Через коливання реальних доходів населення на ринку туристичних послуг спостерігаються відповідні коливання платоспроможного попиту, що ускладнює планування діяльності підприємств туристичної, готельної та курортної діяльності. Вказане виключає зміцнення інвестиційної привабливості об'єктів туристичної інфраструктури, а відтак – і належну конкурентоспроможність усієї туристичної сфери.

За таких умов, на нашу думку, органи регулювання мають вжити заходів з державної підтримки розвитку сфери туризму і курортів, а саме: мають розроблятися і запроваджуватися дієві інструменти державної підтримки розвитку туризму та об'єктів туристичної інфраструктури.

Виходимо з того, що розвиток індустрії подорожувань стимулює реалізацію інвестиційних проектів з розбудови готельно-туристичної, відпочинкової, ресторанної та транспортної інфраструктури, що каталізує економічне зростання та підвищення якості життя місцевого населення. Отже, державна підтримка розвитку туризму та об'єктів туристичної інфраструктури за своїм економічним змістом є одним із напрямів державної соціально-економічної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор, у яких розглядають цю проблему і підходи її розв'язання. Проблеми розвитку сфери туризму України, посилення позитивного впливу на вказаний розвиток економічних чинників, визначення перспективних важелів підтримки функціонування туристичної інфраструктури досліджуються у працях провідних науковців (Барна М., Галасюк С., Герасименко В., Суббота М., Ткаченко Т., Тучковська І. [1; 2; 4–9] та інші). Зокрема, ученими опрацьовано методологію формування пріоритетів державної політики у сфері туризму, умови сталого розвитку сфери туризму, узагальнено міжнародний досвід активізації розвитку туристичної діяльності. Проте за сучасних умов, які характеризуються розбалансованістю економічної системи, виникають новітні ризики розвитку сфери туризму, насамперед через об'єктивну неможливість здійснення державної підтримки функціонування туристичної інфраструктури, а також звуження попиту (внаслідок зменшення реальних доходів населення). За таких обставин слід пристати до висновку, що існує необхідність поглибленого дослідження розвитку сфери туризму і курортів, виділення напрямів реформування механізму державної підтримки розвитку сфери туризму в Україні в сучасних умовах, виявлення перспектив і можливих векторів зростання зазначеної сфери.

Постановка завдання (формулювання цілей статті). Мета статті – подати результати досліджень з виявлення проблем і перспектив розвитку сфери туризму і курортів в Україні.

Результати дослідження (виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів). Україна має досить розвинене туристично-курортне господарство, що пояснюється наявністю значного туристичного потенціалу (природні об'єкти, рекреаційні ресурси, вигідне економіко-географічне положення, курортна база, нагромаджена в радянський період, та ін.). Особливості географічного розташування та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природно-ресурсного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалу створюють можливості для інтенсивного розвитку багатьох видів і внутрішнього, й іноземного туризму [9, с. 298]. Водночас Україна доки не належить до світових лідерів за кількістю відвідань туристами. В Україні сфера туризму розвивається мляво, що пов'язано передусім з невисоким рівнем доходів громадян, а також загальною низькою

інвестиційною привабливістю національної економіки. Тому виникає проблема розробки механізмів стимулювання розвитку сфери туризму і туристичної діяльності.

Як відомо, одним із зовнішньополітичних пріоритетів України є європейська інтеграція. Отже, державна політика у сфері туризму, згідно з нашою думкою, повинна базуватися на принципах і стандартах документів ЄС (зокрема, Ради Європи) з питань сталого розвитку туризму. Серед цих документів, що можуть бути імplementовані в Україні, слід виділити такі: «Генеральний курс для сталого і екологічно-безпечного розвитку туризму», «Політика сталого туризму на природоохоронних територіях», «Політика розвитку сталого та екологічно безпечного туризму на прибережних територіях» [2, с.164]. Імplementація світових і європейських стандартів розвитку туризму сприятиме створенню належних економічних умов для підтримки сталого розвитку туризму в Україні.

На рівні міжнародних організацій сформульовано парадигму так званого «сталого туризму». Сталый туризм – це такий напрям розвитку туризму, який дає можливість задовольняти потреби туристів нині та в майбутньому із зважанням на інтереси регіону, що їх приймає [5, с. 278]. Концепція сталого розвитку передбачає, що управління наявними в країні ресурсами (зокрема туристичними) має здійснюватися так, щоб економічні, соціальні й естетичні потреби задовольнялися без порушення культурної та екологічної цілісності, а біологічному різноманіттю та системам життєзабезпечення не було завдано шкоди.

В Україні ухвалено низку законодавчих та інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність підприємств сфери туризму і курортів, з них туроператорів, турагентів, санаторно-курортних закладів, оздоровчих закладів, підприємств готельного господарства та ін. Зокрема, ухвалено Закони України «Про туризм» і «Про курорти». Згідно зі статтею 6 Закону України «Про туризм» [3] держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності. Законодавець у частині четвертій зазначеної статті проголосив такі цілі державного регулювання в галузі туризму:

- забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, відновлення і зміцнення здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав;
- безпека туризму, захист прав і законних інтересів туристів, інших суб'єктів туристичної діяльності та їхніх об'єднань, прав і законних інтересів власників або користувачів земельних ділянок, будівель і споруд;
- збереження цілісності туристичних ресурсів України, їхнє раціональне використання, охорона культурної спадщини та довкілля, урахування державних і громадських інтересів при плануванні та забудові територій;
- створення сприятливих умов для розвитку індустрії туризму, підтримка пріоритетних напрямів туристичної діяльності.

Основними пріоритетними напрямками державної політики в галузі туризму визначено [1, с. 6]:

- удосконалення правових засад регулювання відносин у галузі туризму;
- забезпечення становлення туризму як високорентабельної галузі економіки України, заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму, створення нових робочих місць;
- розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного (зеленого) туризму;
- розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку; створення сприятливих для розвитку туризму умов завдяки спрощенню та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання;

- забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, осіб з інвалідністю та малозабезпечених громадян завдяки запровадженню пільг щодо цих категорій осіб.

У частині другій статті 6 Закону України «Про туризм» [3] вказано, що реалізація державної політики в галузі туризму здійснюється так:

- визначення і реалізація основних напрямів державної політики в галузі туризму, пріоритетних напрямів розвитку туризму;
- визначення порядку класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їхнє використання та охорона;
- спрямування бюджетних коштів на розробку і реалізацію програм розвитку туризму;
- визначення основ безпеки туризму;
- нормативне регулювання відносин у галузі туризму (туристичного, готельного, екскурсійного та інших видів обслуговування громадян);
- ліцензування в галузі туризму, стандартизація туристичних послуг, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу;
- встановлення системи статистичного обліку і звітності в галузі туризму та курортно-рекреаційного комплексу;
- організація і здійснення державного контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму;
- визначення пріоритетних напрямів і координація наукових досліджень і підготовки кадрів у галузі туризму;
- участі в розробці та реалізації міжнародних програм з розвитку туризму.

У статті 12 Закону України «Про туризм» [3] задекларовано, що для забезпечення охорони туристичних ресурсів України, їхнього збереження та відновлення, раціонального використання, безпеки туризму, конституційних прав громадян на відпочинок та інших прав громадян, патріотичного виховання органами державної влади та органами місцевого самоврядування в межах їх повноважень затверджуються державні цільові, регіональні та інші програми розвитку туризму. Програми розвитку туризму затверджуються з метою реалізації довгострокових пріоритетів країни в галузі туризму і становлять комплекс взаємопов'язаних правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на реалізацію конституційних прав громадян, розвиток туристичної галузі. Державні цільові регіональні та інші програми розвитку туризму повинні передбачати заходи щодо забезпечення безпеки в галузі туризму.

У затвердженій урядом Концепції Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року недостатню увагу приділено застосуванню сучасних економічних інструментів розвитку курортів і курортних територій. У запропонованій меті програми не вжито понять «курорт», «курортна територія», «курортна діяльність», «курортне господарство», «курортні послуги», «курортний ринок» [8, с. 31]. За висновком фахівців, визначені авторами Концепції варіанти з'ясування проблемних питань є декларативними і не ґрунтуються на вимогах законодавчих та інших нормативно-правових актів [1, с. 6]. У Концепції лише фрагментарно вказано очікувані результати виконання Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року.

Отже, в Україні створено базові умови нормативно-методичного регламентування економічної діяльності у сфері туризму і курортів.

Проаналізуємо динаміку окремих показників розвитку сфери туризму в Україні.

У туристичній і курортній галузях України нараховується понад 6 тис. підприємств, з яких 1,8 тис. – суб'єкти туристичної діяльності (турагентства і туроператори), понад 1,2 тис. готелів, близько 1,1 тис. інших засобів розміщення, близько 3 тис. санаторно-курортних і оздоровчих закладів. Туристичну діяльність здійснюють

лише $\frac{3}{4}$ ліцензіатів [10]. Показники розвитку туристичного бізнесу за 2017–2018 рр. наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Показники розвитку туристичного бізнесу (юридичні особи)

Показники	2017		2018	
	усього	З них тур-оператори	усього	З них тур-оператори
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, од.	1743	498	1833	529
Середньооблікова кількість штатних працівників, осіб	8190	4638	8934	4809
Дохід від надання туристичних послуг (без урахування непрямих податків), млрд грн	18,5	17,9	21,1	20,3
Сума комісійних, агентських та інших винагород, млрд грн	0,7	0,3	1,0	0,3
Операційні витрати на надання туристичних послуг, млрд грн	14,9	14,2	17,9	17,1

Складено за даними Держстату [10]

З наведених даних убачається, що кількість суб'єктів туристичної діяльності 2018 р. порівняно з 2017 р. зросла від 1743 до 1833 од., тобто на 90 од., або на 5,2%. Відповідно, зростали показники середньооблікової кількості штатних працівників (на 9,1%), отриманого доходу від надання туристичних послуг (на 14,1%) та ін. Це вказує на зростання ємності ринку туристичних послуг в Україні 2018 р., що є закономірним наслідком зростання платоспроможного попиту на туристичні продукти. Своєю чергою, зростання платоспроможного попиту на туристичні продукти пояснюється зростанням реальних доходів населення, а також деякою мірою лібералізацією візового режиму (зокрема, з Китайською Народною Республікою), що приваблює іноземних туристів.

Стрімке збільшення обсягу наданих туристичних послуг суб'єктами туристичної діяльності зумовлено, окрім іншого, підвищенням вартості одного турс-дня (через інфляцію) та подовженням тривалості подорожі (внаслідок зростання запитів «організованих туристів» до якості туристичного обслуговування) [2, с. 165].

Туристичні потоки протягом 2000–2007 рр. збільшувалися, що пояснюється насамперед зростанням реальних доходів громадян. 2008–2009 рр. зафіксовано деякий спад туристичних потоків, натомість починаючи з 2010 р. знову спостерігалось збільшення. 2016–2018 рр. також зафіксовано збільшення туристичного потоку (без урахування тимчасово окупованих територій). Водночас із указаними тенденціями не корелюють обсяги туристів, обслугованих туроператорами та турагентами (тобто, так званих «організованих туристів»). Приміром, 2004–2005, 2010 і 2015 рр. кількість туристів зростала, натомість кількість «організованих туристів» зменшувалася [10]. Це пов'язано зі зростанням обізнаності населення у здійсненні туристичних формальностей, а також у стрімкому зростанні економічного сегмента індустрії подорожуваль (усе більша кількість туристів прагне самостійно здійснювати туристичні формальності, включно із бронюванням послуг засобів розміщення, купівлею квитків, організацією екскурсій тощо).

Статистичні дані про туристичні потоки протягом 2010–2018 рр. наведено в табл.

2.

Таблиця 2

Туристичні потоки

Роки	Громадян України, які виїжджали за кордон – усього ²		Іноземці, які відвідали Україну – усього ²		Туристи, обслуговані туроператорами та турагентами – усього ³	
	Кількість, осіб	Зростан-ня, %	Кількість, осіб	Зростан-ня, %	Кількість, осіб	Зростан-ня, %
2010	17180034	108,2	21203327	104,8	2280757	107,2
2011	19773143	115,1	21415296	101,0	2199977	96,5
2012	21432836	108,4	23012823	107,5	3000696	136,4
2013	23761287	110,9	24671227	107,2	3454316	115,1
2014¹	22437671	94,4	12711507	51,5	2425089	70,2
2015¹	23141646	103,1	12428286	97,8	2019576	83,3
2016¹	24668233	106,6	13333096	107,3	2549606	126,2
2017¹	26437413	107,2	14229642	106,7	2806426	110,1
2018¹	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	4557447	162,4

Складено та розраховано за даними Держстату [10].

Примітки: 1. Дані за 2014–2018 рр. – без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях.

2. Включно з одноденними відвідувачами (за даними Адміністрації Держприкордонслужби України).

3. Звітність за 2000–2010 рр. сформовано за даними Міністерства інфраструктури України, починаючи з 2011 року – за даними Держстату.

Як убачається з даних таблиці 2, протягом 2016–2018 рр. туристичні потоки зростають, що є позитивною тенденцією, оскільки вказане створює економічне підґрунтя для активізації процесів створення нової та модернізації наявної туристичної інфраструктури, а також підвищує інвестиційну привабливість сфери туризму і курортів.

Водночас слід розуміти, що розвиток офіційного (формального) туристичного ринку більшою мірою залежить від динаміки кількості туристів, що отримали послуги в туроператорів і турагентів. Дані про кількість туристів, які обслуговувалися туроператорами та турагентами, у розрізі видів туризму наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Кількість туристів, які обслуговувалися туроператорами й турагентами, за видами туризму

	Кількість туристів, які обслуговувалися туроператорами й турагентами, усього, осіб ²	У тому числі		
		в'їзні (іноземні) туристи, осіб	виїзні туристи, осіб	внутрішні туристи, осіб
2000	2013998	377871	285353	1350774
2001	2175090	416186	271281	1487623
2002	2265317	417729	302632	1544956
2003	2856983	590641	344332	1922010
2004	1890370	436311	441798	1012261
2005	1825649	326389	566942	932318
2006	2206498	299125	868228	1039145
2007	2863820	372455	336049	2155316
2008	3041655	372752	1282023	1386880
2009	2290097	282287	913640	1094170
2010	2280757	335835	1295623	649299
2011	2199977	234271	1250068	715638
2012	3000696	270064	1956662	773970
2013	3454316	232311	2519390	702615
2014¹	2425089	17070	2085273	322746
2015¹	2019576	15159	1647390	357027
2016¹	2549606	35071	2060974	453561
2017¹	2806426	39605	2289854	476967
2018¹	4557447	75945	4024703	456799

Складено за даними Держстату [10].

Примітки: 1. Дані за 2014–2018 рр. – без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях.

2. Включно з одноденними відвідувачами (за даними Адміністрації Держприкордонслужби України).

З наведених даних вбачається, що протягом 2016–2018 рр. кількість туристів, які обслуговувалися туроператорами й турагентами, зростала, при чому аналогічна тенденція зафіксована в сегменті в'їзного та виїзного туризму. У сегменті внутрішнього туризму 2018 р. зафіксовано падіння кількості туристів, що отримали послуги в туроператорів і турагентів, що пов'язане, на нашу думку, з орієнтацією споживачів на отримання туристичних послуг без звернення до туроператорів і турагентів.

Матеріальна-технічна база туристичного ринку характеризується передусім наявністю сучасних об'єктів туристичної інфраструктури, ключовим елементом якої є колективні засоби розміщування (готелі, пансіонати тощо). Стан динаміки колективних засобів розміщування характеризують дані таблиці 4.

Таблиця 4

Колективні засоби розміщування¹

	Кількість колективних засобів розміщування (КЗР), од.	Кількість місць, тис. од.	Кількість осіб, що перебували у КЗР, тис.	
			усього	з них іноземці
2011	5882	567,3	7426,9	1427,7
2012	6041	583,4	7887,4	1554,8
2013	6411	586,6	8303,1	1665,1
2014²	4572	406,0	5423,9	551,5
2015²	4341	402,6	5779,9	665,8
2016²	4256	375,6	6544,8	863,7
2017²	4115	359,0	6661,2	824,5
2018²	4719	300,0	7006,2	917,9

Складено за даними Держстату [10]

¹Юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб і фізичні особи-підприємці.

²Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях.

За даними таблиці доходимо висновку, що динаміка кількості колективних засобів розміщування 2018 р. порівняно з 2017 р. є позитивною (хоча 2015–2017 рр. спостерігалось падіння показника), при цьому кількість місць у цих засобах знизилась. Указане пов'язане з тенденцією виведення (видалення) місць із засобів з аварійними та непридатними приміщеннями, або без належного облаштування, що стало закономірним наслідком підвищення вимогливості споживачів до якості обслуговування. Слід зауважити, що показник кількості осіб, які відвідували колективні засоби розміщування, протягом 2015–2019 рр. зростає.

В Україні функціонують готелі всіх категорій, з-поміж них готелі категорії «5 зірок» (в основному, у великих містах, зокрема 4 готелі в м. Київ). Однак в цілому матеріально-технічна база підприємств сфери туристичної інфраструктури (готелі та інші засоби розміщення, заклади харчування, заклади санаторно-курортного господарства та ін.) не відповідає світовому рівню [2, с. 163], що об'єктивно знижує конкурентоспроможність національного туристичного продукту.

Перлиною сфери туризму і курортів України є санаторно-курортні та оздоровчі заклади. Курортна інфраструктура України є доволі розвиненою, створювалась у радянський період з орієнтацією на задоволення попиту споживачів із усіх радянських республік. В Україні є всі типи відомих мінеральних лікувальних вод [7, с. 355]. У нас фактично функціонує понад 100 курортів і курортних територій, санаторно-курортні заклади відкрито в усіх регіонах.

Кількість санаторно-курортних закладів (серед них санаторіїв і санаторіїв-профілакторіїв) протягом 2015–2018 рр. скоротилась. Не відповідають сучасним стандартам асортимент і якість курортних послуг, які надають більшість санаторно-курортних закладів. Через брак капітальних інвестицій збільшується фізичний і моральний знос лікувального обладнання, що використовується санаторно-курортними закладами [8, с. 31].

В умовах економічної кризи сектор домогосподарств (населення) скорочує споживання продуктів сфери послуг, з них туристичних і курортних послуг, що й не дивно, оскільки витрати спрямовуються насамперед на задоволення базових потреб – харчування, купівля одягу і товарів тривалого використання тощо. Отже у межах реалізації соціально-економічної політики держава (органи державного регулювання)

повинна вживати заходи, спрямовані на підтримку розвитку сфери туризму і курортів. Органи державної влади та управління в межах наявних повноважень намагаються здійснювати стимулювання розвитку сфери туризму, зокрема туристичної інфраструктури. Однак, на нашу думку, організаційно-економічний механізм державної підтримки розвитку сфери туризму і курортів є недосконалим. Переважна більшість законодавчих норм, що визначають цілі, напрями та механізми державного регулювання у сфері туризму, носять декларативний характер і в умовах української дійсності не створюють бажаних позитивних правових наслідків.

На розвиток сфери туризму і курортів негативно впливають недостатнє фінансування заходів у сфері некомерційного просування національного туристичного продукту; низька активність українських учасників на міжнародних туристичних виставках (зокрема через брак державної підтримки виставкової діяльності); неефективність системи контролю за туристичною діяльністю із використанням визнаних міжнародних стандартів; відсутність раціональної системи державного управління туризмом у регіонах; недостатній рівень інвестиційного та інноваційного забезпечення розвитку сфери туризму тощо [1; 5; 9].

Ситуація, що склалась у туристичній сфері, потребує розробки та реалізації передусім чергу заходів, спрямованих на подолання кризових явищ та інтенсифікації виробництва національного туристичного продукту із забезпеченням належного рівня якості [4, с. 56]. Основою для здійснення таких заходів має стати формування цілеспрямованої державної політики у сфері туризму з визначенням пріоритетів її розвитку, посилення економічних інструментів при реалізації механізмів регулювання туристичної діяльності.

Варто вжити ефективних заходів організаційно-економічного характеру, спрямованих на підтримку розвитку сфери туризму. При цьому слід врахувати об'єктивну неможливість достатнього фінансування стратегії розвитку туризму за рахунок бюджету через загальну фінансову (зокрема бюджетну) кризу в державі.

На нашу думку, державна підтримка розвитку сфери туризму та курортів, ураховуючи особливості об'єкта регулювання, має здійснюватися на основі програмно-цільового методу управління, який передбачає розробку Державної цільової комплексної програми зі встановленням відповідних критеріїв результативності. Така програма має передбачати реалізацію низки заходів, спрямованих на адаптацію сфери туризму і курортів до наявних викликів, забезпечення гармонійного розвитку туристичного ринку на основі врахування інтересів різних суб'єктів, а також спрямованих на раціональне використання, збереження та примноження національного туристичного потенціалу.

Ключовими напрямками державної політики підтримки розвитку сфери туризму мають стати: удосконалення правових засад регулювання відносин у галузі; забезпечення становлення туризму як високорентабельної галузі економіки України, заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму, створення нових робочих місць; розвиток міжнародного та внутрішнього туризму, зокрема сільського та екологічного (зеленого); розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку; створення сприятливих для розвитку туризму умов завдяки спрощенню та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання [6, с. 98].

Узагальнення наукових праць [1; 2; 5; 7; 9] дало можливість сформулювати рекомендації щодо перспективних організаційно-економічних заходів, спрямованих на підтримку розвитку сфери туризму:

- широке впровадження програм державно-приватного партнерства у сфері туризму;
- оптимізація структури управління сферою туризму на національному та регіональному рівнях;
- залучення міжнародної технічної допомоги;

- активізація реалізації грантових програм, спрямованих на підтримку та розвиток об'єктів туристичної інфраструктури та об'єктів показу;
- розробка методичних рекомендацій щодо управління сферою туризму на регіональному рівні, серед іншого в малих містах;
- удосконалення механізму контролю у сфері туризму, зокрема, завдяки впровадженню інструментів ліцензування та акредитації підприємств туристичної інфраструктури;
- імплементація документів ЄС у сфері туризму і курортів.

Слід розробити та затвердити стратегічні орієнтири розвитку курортів і курортної діяльності. Пропонуємо серед цих орієнтирів встановити такі:

- оптимізація структури та режиму функціонування курортно-рекреаційного комплексів, передусім на курортах державного значення;
- удосконалення структури управління у сфері курортів і курортної діяльності, підвищення результативності координування дій місцевих органів виконавчої влади з цього питання;
- створення привабливого інвестиційного клімату в галузі курортів і курортного господарства;
- забезпечення умов для виконання законодавства про охорону та раціональне використання природно-лікувальних і курортних ресурсів.

Доцільно вжити невідкладних заходів стимулювання платоспроможного попиту на санаторно-курортні послуги (як з боку корпоративного сектору, так і з боку індивідуальних споживачів). Таке стимулювання можна здійснювати, зокрема, через удосконалення роботи фондів соціального страхування та збільшення обсягів фінансового ресурсу, що спрямовується на закупівлю путівок на санаторно-курортне та відновлювальне лікування за рахунок коштів фондів соціального страхування.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Реформування механізму державної підтримки розвитку сфери туризму має здійснюватися на основі концепції сталого туризму, що визначена в документах міжнародних організацій. Слід здійснити імплементацію ключових документів у сфері управління розвитком туризму, що розроблені провідними світовими та європейськими організаціями.

Державна підтримка розвитку сфери туризму має здійснюватися на основі програмно-цільового методу управління. За такого підходу доцільно розробити Державну цільову комплексну програму (ДЦКП), установивши відповідні критерії результативності її реалізації. Указана програма має передбачати реалізацію низки заходів, спрямованих на стимулювання розвитку сфери туризму, підтримку гармонійного розвитку туристичного ринку, раціональне використання, збереження та примноження національного туристичного потенціалу.

Обґрунтована доцільність реалізації комплексу заходів щодо подальшого реформування механізму державної підтримки розвитку туризму, а саме: широке впровадження програм державно-приватного партнерства у сфері туризму; оптимізація структури управління сферою туризму на національному та регіональному рівнях; залучення міжнародної технічної допомоги; активізація реалізації грантових програм, спрямованих на підтримку та розвитку об'єктів туристичної інфраструктури та об'єктів показу; розробка методичних рекомендацій щодо управління сферою туризму на регіональному рівні, серед іншого в малих містах; удосконалення механізму контролю у сфері туризму, зокрема завдяки впровадженню інструментів ліцензування та акредитації підприємств туристичної інфраструктури; імплементація документів ЄС у сфері туризму і курортів.

Слід вжити заходи зі стимулювання платоспроможного попиту на санаторно-курортні послуги, з них завдяки вдосконаленню роботи фондів соціального страхування.

У подальшому потрібно проводити дослідження з розробки методології моделювання туристичних потоків з урахуванням державної політики стимулювання розвитку туризму.

Бібліографічний список

1. Барна М.Ю., Тучковська І.І. Основні тенденції управління туристичною діяльністю в Україні. *Підприємництво і торгівля*. 2016. Вип. 20. С. 5–8.
2. Герасименко В.Г., Галасюк С.С. Управління національним туризмом в контексті міжнародного досвіду. *Вісник ДІТБ*. 2008. Вип. 12. С. 160–167.
3. Закон України «Про туризм». URL: rada.gov.ua (дата звернення: 10.10.2019).
4. Захарін С.В., Байков М.А. Формування інтелектуального капіталу як орієнтир управління комерційною діяльністю туристичного підприємства. *Молодий вчений*. 2015. №9. С. 50–62.
5. Захарін С.В., Соболев В.П., Мельник Ю.Р. Сталий розвиток сфери туристичних послуг: глобальні тенденції, міжнародна взаємодія, уроки для України. *Економічний вісник університету*. 2013. №20/3. С. 297–303.
6. Захарін С.В. Державне регулювання іноземного інвестування. *Фінанси України*. 2002. №1. С. 92–101.
7. Субота М.В. Стратегічні орієнтири державної політики стимулювання розвитку курортної діяльності. *Економічний вісник університету*. 2013. №20/2. С. 353–358.
8. Субота М.В. Інноваційні підходи до стимулювання розвитку курортів. *Проблеми науки*. 2012. №12. С. 28–32.
9. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія. Київ, 2009. 463 с.
10. Туризм в Україні. *Державна служба статистики України*. URL: ukrstat.gov.ua (дати звернення: 10.10.2019, 11.10.2019, 22.10.2019).

References

1. Barna M.Y., I.I.Tuchkovs'ka (2016). Osnovni tendencii upravlinnya turistichnoyu diyal'nistyu v Ukraïni, Vol. 20, pp. 5–8 (in Ukr.).
2. Gerasimenko V.G., Galasyk S.S. Upravlinnya nacional'nim turizmom v konteksti mizhnarodnogo dosvidu, *Visnik DITB*, 2018, Vol. 12, pp. 160–167 (in Ukr.).
3. Zakon Ukraïni «Pro turizm». URL: rada.gov.ua (date of issue: 10.10.2019) (in Ukr.).
4. Zakharin S.V., Bajkov M.A. Formuvannya intelektual'nogo kapitalu yak orientir upravlinnya komercijnoyu diyal'nistyu turistichnogo pidpriemstva, *Molodij vchenij*, 2015, №9, pp. 50–62 (in Ukr.).
5. Zakharin S.V. Stalij rozvitok sferi turistichnih poslug: global'ni tendencii, mizhnarodna vzaemodiya, uroki dlya Ukraïni, *Ekonomichnij visnik universitetu*, 2013, №20/3, pp. 297–303 (in Ukr.).
6. Zakharin S.V. Derzhavne reguluvannya inozemnogo investuvannya. *Finansi Ukraïni*, 2002, №1, pp. 92–101 (in Ukr.).
7. Subota M.V. Strategichni orientiri derzhavnoï politiki stimulyuvannya rozvitku kurortnoï diyal'nosti, *Ekonomichnij visnik universitetu*, 2013, №20/2, pp. 353–358 (in Ukr.).
8. Subota M.V. Innovacijni pidhodi do stimulyuvannya rozvitku kurortiv, *Problemi nauki*, 2012, №12, pp. 28–32 (in Ukr.).
9. Tkachenko T.I. (2009). Stalij rozvitok turizmu: teoriya, metodologiya, realii biznesu, K.: KNTEU (in Ukr.).
10. Turizm v Ukraïni. *Derzhavna sluzhba statistiki Ukraïni*. URL: ukrstat.gov.ua (dates of issue 10.10.2019, 11.10.2019, 22.10.2019) (in Ukr.).

AUTHOR'S ABSTRACT

JEL Z32

Zakharin S.⁴⁸*Kyiv International University (Kyiv, Ukraine)*<https://orcid.org/0000-0002-1263-8170>

E-mail: z0679330105@gmail.com

**TOURISM, RESORT AND HOTEL ECONOMY DEVELOPMENT IN UKRAINE:
PROBLEMS AND PROSPECTS**

Objective. The purpose of the article is to present the results of research on identifying problems and prospects of tourism and resorts in Ukraine.

Methods. The theoretical and methodological basis of the study are the fundamental provisions of economic theory, macroeconomics, management of the national economy, state regulation of economic activity, which are outlined in the scientific works of domestic and foreign scientists. To solve certain problems, the research process used general scientific and special methods, in particular: analysis, synthesis, induction, deduction (to determine the factors of development of tourism and resorts); economic-statistical (to analyze the dynamics of tourism and resorts development; abstract-logical (to formulate conclusions and proposals for improving the mechanisms of tourism and resorts development).

Results. It is concluded that the reform of the mechanism of state support for tourism development should be carried out on the basis of the concept of sustainable tourism, which is defined in the documents of international organizations. Implementation of key documents in the field of tourism development management should be implemented by leading international and European organizations. State support for tourism development should be based on a programmatic and targeted management method. In this approach, it is advisable to develop a State Targeted Comprehensive Program (GSS), setting appropriate performance criteria for its implementation. The aforementioned program should envisage the implementation of a series of measures aimed at stimulating the development of the tourism sector, supporting the harmonious development of the tourism market, the rational use, preservation and enhancement of national tourism potential.

Scientific novelty. The expediency of implementing a set of measures to further reform the mechanism of state support for tourism development is substantiated, including: widespread implementation of public-private partnership programs in the field of tourism; optimizing the structure of tourism management at the national and regional levels; attraction of international technical assistance; intensification of the implementation of grant programs aimed at supporting and developing tourist infrastructure and display facilities; development of methodological recommendations on regional tourism management, including in small cities; improving the control mechanism in the tourism sector, including through the introduction of licensing and accreditation tools for tourism infrastructure enterprises; implementation of EU documents in the field of tourism and resorts. Measures should be taken to stimulate effective demand for spa services, including by improving the operation of social security funds.

Practical significance. Submitted scientific and practical proposals, if implemented, can have a positive impact on the development of tourism, resorts and hotels. In the future, research should be carried out to develop a methodology for modeling tourist flows, taking into account the state policy of promoting tourism development.

---

⁴⁸ **Zakharin Sergyi**, *Doctor in Economics, Senior Researcher, Professor of Economics, Entrepreneurship, Management Department, Kyiv international University (Kyiv, Ukraine)*